

Régi pesti históriák

IRJA: KRÚDY GYULA

I.

Régi magyar írók furcsa élete régi szép asszonyokkal

Hajdanban nem volt egészen rossz dolguk a fiatal költőknek Budapesten; talán Reviczky Gyula tragikus szegénysége, Indali Gyula Dunába való ugrása és más régi szentieknek és bolondoknak vértanui sorsa is hozzájárult, hogy a nemes érzésű honleányok figyelme (és szívvilága) már életükben kiterjeszkedjen a költők magánéletére is, ne csupán diadalmas verseiket emlegessék és szavalják a társas összejöveteleken. — Így az „Auróra-kör” hölgyei ugyancsak felkarolták a korabeli fiatal költőket (cc. harminc esztendőös nő), ünnepélyeket és vacsorákat rendeztek tiszteletükre, holott ezekkel a lelki és testi szertartásokkal odáig csak lelkes vendéglősnék foglalkoztak, többnyire a Belvárosban, ahol nem felejtették el, hogy mivel is tartoznak a széplelkű honleányok nevelőiknek, a zengő poétáknak.

Az „Auróra-kör” hölgyei az Andrássy-úton, az Operával szemközt álló Államvasutak épületében lévő vendéglőben tartották estélyeiket, az emeleti „külön termekben”, zenével, felolvasással, szavalással, énekkel tarkítva az összejöveteleket, amelyek valóban a tizenkilencedik század érzésvilágához illettek. Egy kis biedermeier-hangulat, egy foszlány álmodozás, egy tédszindványi szerelem, egy dal-terjedelmű műkedvelés és egy irodalmi est elgondolkoztató emléke maradt meg az „Auróra-kör” műsorából, amelyek a többi emlékek közül megmaradtak.

II.

A szoknyás Brankovics György furcsa szokásai

A hölgyek klubjának vezetője és megalapítója Beksics Gusztávné volt, akinek regényei és elbeszélései „Brankovics György” név alatt jelentek meg.

Fekete asszonyság, némi férfias tulajdon-

ságokkal, peghedző bajuszkával, elhatározottsággal, kellő fellépéssel, amit írói sikerei is támogattak. Soha elnököl nem tudott úgy imponálni, mint „Brankovics György”, amikor bombaszin-ruhájában a termeken áthaladt. Sokan bámulták az egykedvű és legfeljebb politikai eseményektől hevülő Beksics Gusztáv hírlapírót és miniszteri tanácsost, hogy ilyen hatalmas asszonyságnak merészel ura és parancsolója lenni, holott az asszonyságnak összenőtt szemöldöke alól kilövellő tekintetét se bírta el valamely gyengébb férfit. Igaz, hogy a fentebb említett uriember nem sokszor mutatkozott az „Auróra-kör” estélyein, a regényírónőre bízván az ifjú költőket és zenészeket.

„Brankovics György” ki is tett magáért, mindig újabb és újabb költőket fedezett fel a meglévők mellé. A Petőfi-szakállu, horgas termetű Jakab Ödön, a fodros Ábrányi Emil és a szalonszínész-modoru Váradi Antal mellett a kör termeiben feltűnt az ifjabb női nemzedék is. És nem minden siker nélkül mutatkozott be Vrabely Armand, a humorista, Farkas Béla, a költő, Rózsa Miklós, a műkritikus, hogy a már irodalmi csengésű névvel rendelkezőkből ne is beszéljünk, mint például Makai Emilről vagy Szentesy Gyuláról. — Beksicsnének csálhatatlan érzéke volt a tehetséges költők felfedezésére és felkutatására. Egy tagnap még tán névtelen fiatalembert egyszerre szmókingban és jólfésülten állított a kör pódiumára, állást szerzett az állástalanoknak, könyvkiadót, nyomdászt a magukkal tehetetleneknek, sőt női ideált a szerelmes természetűeknek, akik szívbéli rajongás nélkül nem tudtak volna mit kezdeni az érzésükkel.

Ő, sok ismeretség kezdődött az irodalom és művészet kultiválása mellett az Auróra-körben, ahol mindig legalább is megjelennek annyian, mint Tatjana bálján az Anyeginben. És a hangulat se különbözött az orosz regénybeli illúziótól; a nevezetes Puskin-alkotás akkoriban élte legnagyobb divatját Magyarországon; a kisformájú könyvecskét a zsebben volt szokás hordani és belőle

alkalomadtán a megfelelő strófákat felolvasni. — „Brankovics György”, bár még javakorabeli szépség volt, enyhe szemsimogatással nézdelte az Auróra-körben kezdődő és ismeretlen végzetű pásztorjátékokat, a játékoságban elkomolygódó érdeklődéseket, majd a nyomon következő bánatokat, csalódásokat, amely utóbbiak ellen amúgy se lehetett volna semmit se tenni; így irta meg már Puskin, aki maga is szerelem miatt halt meg.

*

Némelyek ugyan már akkoriban mondogatták, hogy a franciák régebben divatba hozták azt az irodalmi szalonéletet, széplelkű nők és rajongó uriemberök összejöveteleit, amelyet „Brankovics György” honosított meg az Andrássy-úton. De nálunk ez mégis újdonság volt a század végén, a század elején, miután odáig csak egészen zárt körűek voltak az irodalmi szalonok, mint például a Wohl-nővéreké (ahol Haynald, a kalocsai bibornok üldögélt Liszt Ferenc, Jókai és Komócsy József társaságában), vagy a magyarutcai háziasszonyé, Pilsy Rózáé, ahol viszont nőtlen urak és férjtelen hölgyek vettek részt a műkedvelői előadásokon. (Igaz, hogy olyan szivderítő sikerrel, hogy egy-egy estély után grófok és hírlapírók, primadonnák és szítmánodai nővendékek, hercegek és inkognitóban utazó királyok (például Milán, vagy a perzsa sah), kávéházi alakok és „szépfűk” szürcsölve beszéltek meg élményeiket Róza termeiben.)

Az Auróra-körben nem volt ilyen válogatott a publikum, többnyire a jómódu és ugyanezért már kultúra után áhító pesti polgárság hölgyei, mint apró csillagocskák vették körül az álló csillagokat, mint főmél-tóságú Lobkovitz hercegnét, Vörös Lászlóné kegyelmes asszonyt, a számos méltóságos hölgyeket, akiket egy-egy szóárén csetmegeként volt szokás szervirozni a század elején, mikor még kevesebb volt a méltóságos asszony, mint napjainkban.

FÉRFIRUHÁT

tavaszi felöltőt

jól, olcsón vásárolni csak

FEHER M. MIKSÁNÁL

lehet.

Budapest, IV., Károly-körút 12.

Külön mérték-szabóság.

III.

Lobkovitz hercegné

Félelmetesen szép asszonyság volt; talán a legmagasabb termetű, legkarcsubb derekú, Erzsébet királynő „küllemeivel” felruházott urnó, aki megjelenésében egyesítette magában mindazokat az emberfeletti kiválóságokat, amelyeket egy fejedelmi hölgytől várhatott a budapesti emberiség.

Jéghideg arca volt, szőke és bodrozott haja volt, sarkvidéki tekintete volt, ajka mosolytalan, mint a gleccser, nyaka fejedelmi magatartású, mint akár férjéé, a régebbi budapesti vezénylő tábornok és hadtestparancsnok; előbb Edelsheim-Gyulayné, később Lobkovitz herceg tábornoknője. A legmagasabb katonai körök, sőt a legendák szerint a lehető legmagasabb sarzsik honorálták az asszonyság történelmi megjelenését, amint bécsi színész női korában viselt nevét, a Kronau nevet felcserélgette vezénylő tábornokok neveivel. Tünetny volt a csodálatos hölgy, nyakáig érő fekete ruhában, struccollas legyezővel, katonakabátos szolgazemélyzetével, valamint kíséretével, öreg ezredesekkel és fúrge főhadnagyokkal az Auróra-kör estélyein.

A fiatal lírikusoknak, de még az öregebb koszosoknak is inukba szállott a bátorság a fejedelmű megérkezésekor, akiért tudvalevőleg véres kardpárbajt vívott egykor Lobkovitz tábornok és Edelsheim-Gyulay tábornok. Az olyan asszonyság, akiért a férfiak párbajt vívnak, mindig érdekesebb a mindennapinál; hát még mennyire növelte a dáma érdekességét a piros lampaszos katonatisztek küzdelme a hölgy

birtokdért. A legenda szerint még Ferenc Józsefnek is bele kellett avatkozni legfőbb haduri tekintélyével az egykori bécsi színi-színházért folyó küzdelembe. Pest kisváros volt, a pletyka gyorsan terjedt, a nőies természetű históriáknak nagy fenekét kerítették.

A bizonyosság azonban csak az volt, hogy Lobkovitz hercegné szerette a „bohémek” társaságát, ezt a mulékony szivárványt, amelynek látszólag nincs köze a mindennapi élethez. Ott állt a terem közepén és mint az északi fény hordta körül tekintetét. Barátságos, nyájas, szinte pajtáskodó szeretett volna lenni az Auróra-kör tagjaival, talán nem is haragudott volna, ha egy ijú titán elmondja neki drámája tartalmát, amelyen éppen dolgozik. Talán meghallgatta volna a piros pamlagokon felolvasott költeményeket is, amelyek mindig feltalálhatók a zsebekben a hasonló társaságokban... De a legelső költő is megretirült a vállalkozástól. A királynői megjelenésű hatlyu egyedül uszkált a tavon, nem tárhatta ki lelke kincseit senki előtt, mert nem volt bizalmasa a társaságban. Bemutatták a hercegnének a tehetséges költőket, mert hiszen ez hozzátartozott az Auróra-kör ceremóniáihoz, de a költők félszegen hajlongtak a pesti hadtest parancsnoknéja előtt. Még Komócsy József is, aki darabideig a Petőfi-társaság alelnöke volt, gyakorlott előadó és pohárköszöntő, zavartan állott a hó-hölgygel szemközt, nem tudott kádenciái közül egyet se elmondani.

— Legyünk kedélyesek, mert miénk a szelem világa! — biztatta Beksicsné vendégeit és mosolyogva fogdosta karon a szerény poétákat a termék sarkában, hogy a hercegné hódolatához vigye őket. A poéták dobogó szívvél, meghatottan fogadták a hercegné bókjait, amelyeket az imént bemutatott költeményért mondott a dáma, de nem tudtak hasonló bókkal válaszolni, mert nem volt elég kurázsijuk hozzá.

A hercegné az Auróra-kör estélyein így sohase találhatta meg azt, amit keresett, ami után palotájából vágyakozva ideszállott, mint egy másvilági lény... A „bohémek” nem tudtak megnyitni a vezénylő tábornokné előtt. A hercegné éjjeltájon családítottan hívatta kocsiját, amely félig zöldre volt festve, mint az udvarhoz tartozó hintók és csókkal bucsuzott az öt kíséző „Brankovics Györgytől.”

— Majd holnap mond el, drágám, hogyan mulattatok! — hangzott mindig bucsuzóul és a hercegi hintó elrobogott.

IV.

A kegyelmes asszony meghódítása

Pedig hát volt itt másféle mulatság is, mint a bókolás. Például Vörös Lászlóné kegyelmes asszony körül már bővebben mertek nyilatkozni a költők a fiókban levő műveikről.

Rózsaszínű, molett asszonyság volt Vörös Lászlóné, valamely olyan hallgatás ült virágajkain, amely hallgatás felhívja a férfitulajdonos arra, hogy módot keressen, miszerint ezeket az ajkakat megszólaltatni kellene.

Vörösné körül már rajzottak a szavak, mint a muslicák az édes fűrt felett. Mindenkinek volt valamely előterjeszteni valója a kegyelmes asszony társaságában.

A költők kipakkoltak érzelmeikkel, a regényírók tanácsát kérték bebonyolódott szerelmi történeteik folytatásához, az élcesek elpatogtatták mókáikat, szavalt, ágált, sóhajtozott és reménykedett az Auróra-kör költői gyülekezete, hogy majd őt tünteti ki Vörös Lászlóné megszólításával, ha egyszer megszólal. Kántorhangú, hosszukabatos legények borzolták üstökeiket, drámaírók mekegtek, zenészek rázták ökleiket láthatatlan trombitásokat vezényelve, tárcáikról új témákat találtak ki, összeszedték magukat a legöregebb kalendáriumszerkesztők is, hogy valami újat produkáljanak Vörösné megszólaltatásához.

Ámde a kegyelmes asszony igen csendesen, csak magában mosolyogva — azzal a bizonyos mindent mondó mosollyal ajkán — figyelte az eseményeket, mint egy pohárba tett rózsza.

Vajda János, aki zord magányából és emberkerüléséből valamely véletlen folytán az Auróra-kör estélyére tévedt, mogorván megjegyezte, hogy a kegyelmes asszonyt éppen olyan élettelen tárgynak kell venni, mint amilyenek azok a tárgyak, amelyekkel ő egész életében hadakozik.

A császárszakállas költő tudvalevőleg haragban volt a szekrényajtóval, a vaskályhával, a rosszul záródó ablakkal, a székével, néha még az íróasztalát is megverte, ha nagyon rosszkedvében volt. Vörösné kegyelmes asszonyt ezek közé a bosszantó és engedetlenkedő tárgyak közé sorozta, de Vajda véleményével egyedül volt az Aurórában. A kegyelmes asszony rózsaszínű mosolya, kékszemű hallgatagsága, szinte önfeledkezett, füzőnélküli, puha üldögélése a pamlagon, hófehér, tászkás kezeinek és nyakának

tartása, hajfürteinek omlatagsága, cipőinek kényelemszerető, szinte keleties puhasága, bőséges szoknyáinak a szabása, de főként már említett érdekes, érdeklődő, titokzatos, szinte megfeszíthetetlen mosolya tulipán-hagyma duzzadtságú ajkain felhívta a költőket, hogy mindazt bemutassák, amit legértékesebbnek ítélnék életük termékeiből. A süket és kopasz Varsányi Gyula itt olvasta fel az akadémiai pályázatokra induló műveit, de az ünnepelt és faunarcu Bartók Lajos is verseit, miközben orra fénylett, mint egy görög istené valamely olimposzi ünnepélyen. Vörös Lászlóné kegyelmes asszony „kimosolyogta”, mint egy varázslat, a jelenlévő költők mondanivalóit... Szavak és rímek hadsereget, mint megannyi kis katonák indultak az új trójai háborúba az Andrássy-uton. Álneves hősök küzdöttek a tornatér prondján, leeresztett sisakrostélyok mögött, mint hősök, beszély-lovagok, regényalakok, elbeszélések boldog-boldogtalan figurái a kegyelmes asszony a páva tündökléséhez hasonló mosolyáért.

Beksics Gusztánné éjjekete, vastag szivarra gyújtott és belőle vastag füstöket fujdogált, amikor a barátnője körül kifejlődött irodalmi harcot szemlélte. Józsvivü teremés volt, eszébe se jutott irigykedni, mert hiszen ismerte az elismerés babérajaira pályázó költőket, akik szó-gliadiátorokként vívták csatáikat a mosolygó asszonyság körül.

Hogy a verseny változatosabb legyen: a fővárosi poéták mellett vidéki pályázókról is gondoskodott.

Igy egy estén mókusképű, igen szakállas (Ferenc József-szakállas), szalonkabátos, kistermetű, de recsegő hangú, civkerek mögül figyelmesen nézegető, táblabírók tempójú, időszerű uriember állított be a kegyelmes asszony ostromlói közé, aki nyomban „lelkem, kegyelmes asszonyomnak” titulálta a rózsza-bálványt és zsebéből sokat forgatott kéziratot vont elő, amely egy félig versben, félig prózában írott beszélyt tartalmazott. — amilyent talán száz esztendő előtt mutatnak be Thána estélyein az Anyegin korában. Hanghordozása is más volt az ismeretlen uriembernek, mint a Petőfi és Kisfaludy Társaságok megszokott előadóinak. Tényleg madárfütttyel jelezte a helyzetet, ahol elbeszélésében a tavaszt hirdető pinytőke megszólal a téli varjak káromgása után; produkálta a békák brekegését, a távoli kutyaugatást, a csőzpuskának durranását, az utolsó fogadás hangját, amint az elbeszélés hőstét esti utjában kísérik. És a szerelmi valóság helyén (amikor idáig ért művének

felolvasásában) csakugyan térdreereszkedett Vörös Lászlóné kegyelmes asszony előtt, összehajtogatott zsebkendő bontva ki előbb térdei alá, hogy az izgalmas részleteket kellőképpen előadhassa.

Kálnay László, Rákosi Jenő felfedezett írója volt az idősecske uriember, aki emlékezet szerint az Auróra-körben az „elsővárosiasodott” írók és költők között a legkomolyabb sikert aratta. Egy tucatnyi meghívást kapott ebédre és vacsorára a jelenlévő asszonyságoktól, mert a novellát újra akarták hallani és különben is divat volt a költőket, művészeket, más hasonló kákabélű embereket barátságos családiasztaloknál jóllaktatni, amikor előre megkérdezték kedvenc ételéről a kiszemeltet, tiszteletükre vásároltak tiszai rákot, balatoni fogaszt, szegedi paprikát, kecskeméti barackot, pozsonyi kiflit, kolozsvári káposztát, debreceni kolbászt, lipitói turót és miegymást, amiről éppen a meghívandó nyilatkozott.

Téli időjárás volt. Az eddig meg nem szólalt kegyelmes asszony kérdésére az előadástól meglehetősen felhevült Kálnay László azt válaszolta, hogy legjobban a felsőtiszai csikót (amely nem nagyobb a kisujjánál) szereti a káposztalevesben.

— A csikoleves vasárnap várja önt háznál — mond a kegyelmes asszony és az estélynek ezzel vége volt, nagyobb dolgok nem történhetek már, mint a hallgatag kegyelmes asszony megszólalása.

*

Mondják, hogy ez a rigófütttyöt, bölömbika bugását, bagoly huhogását és részegember danáját is nagyszerűen imitáló, egyébként nagyon tehetséges vidéki író későbbben, miután „divatba jött” Pesten és számos családi ebédre volt szerencséje meghívhatni: egyszer Lobkovitz herceg, a budapesti hadtestparancsnok asztalánál is vendégi állapotban kóstolgatta a „nyiri vinkót”, amelyet igen szeretett. A császárszakállas herceg szemben ült vendégével, az ugyan-csak császárszakállas Kálnay Lászlóval. (A háziasszony pihenni tért a hosszadalmas ebéd után.) A herceg és tábornok nagy látható elragadtatással hallgatta végig Kálnay László sokszor előadott novelláját. Majd kérte, hogy ismételné meg azt a fejezetet, amelyben a tanyai kutya messzi ugatása hangzik.

— Hadnagykoromban, a hadgyakorlaton, sokszor hallottam az ilyesmit — mond a herceg és kelyhét Kálnay László kelyhéhez érintette elismerése jeléül.